AYLIK COĞRAFYA KEŞİF DERGİSİ

ATLAS

TURİZM

: 299 - ŞUBAT 2018 FİYATI: 11.00 TL (KKTC FİYATI 3.50 TL) NO: 2018/02

DRAKEN DAĞLARI
AFRİKA'NIN TERASI

NEMRUT'TAN SÜPHAN'A BİTLİS

ATEŞ TOPRAKLAR

KARPAZ / KIBRIS
SUSKUN YARIMADA

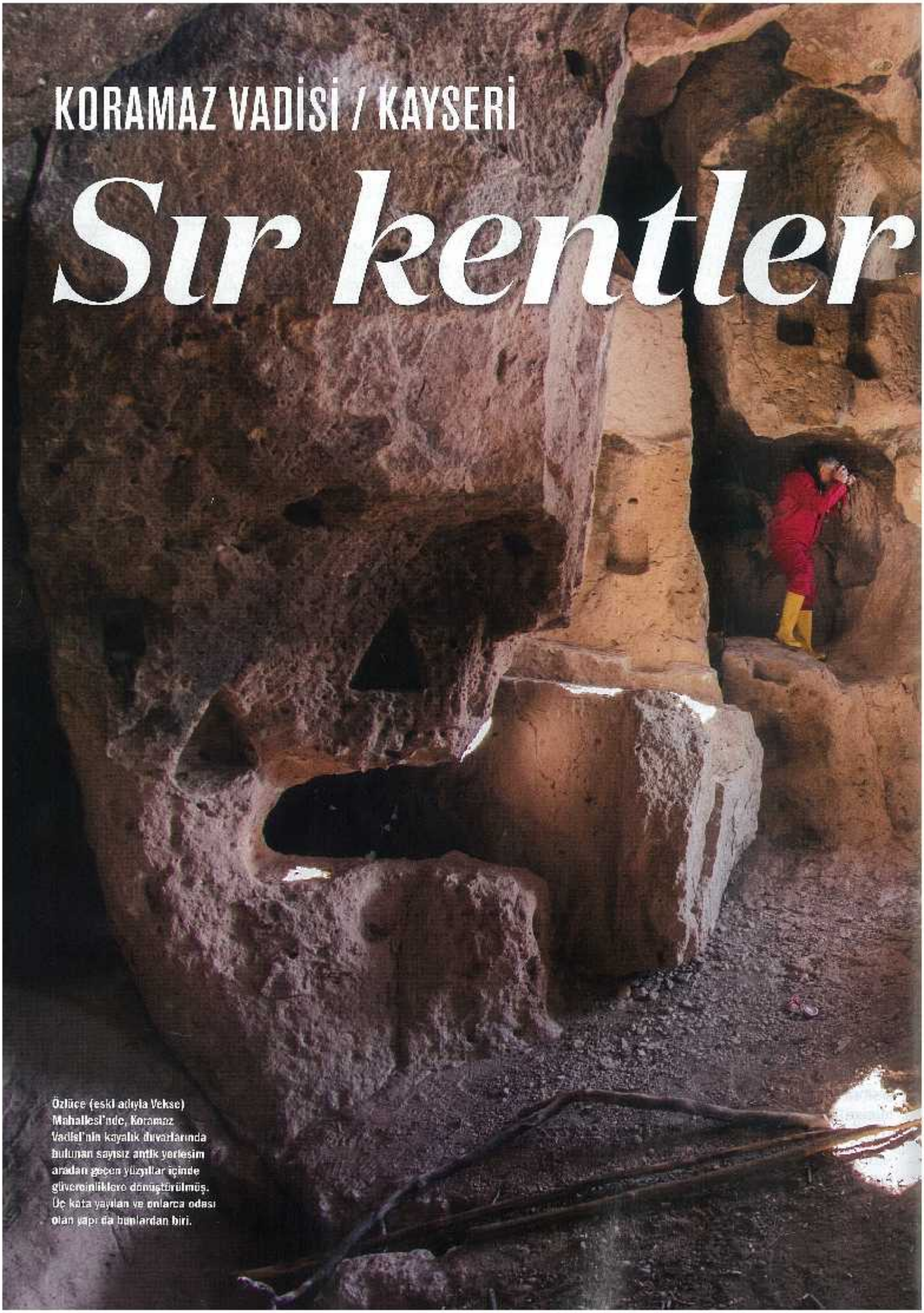
KORAMAZ VADİSİ / KAYSERİ
SIR KENTLER

PROVENCE / FRANSA
LAVANTA TARLALARI

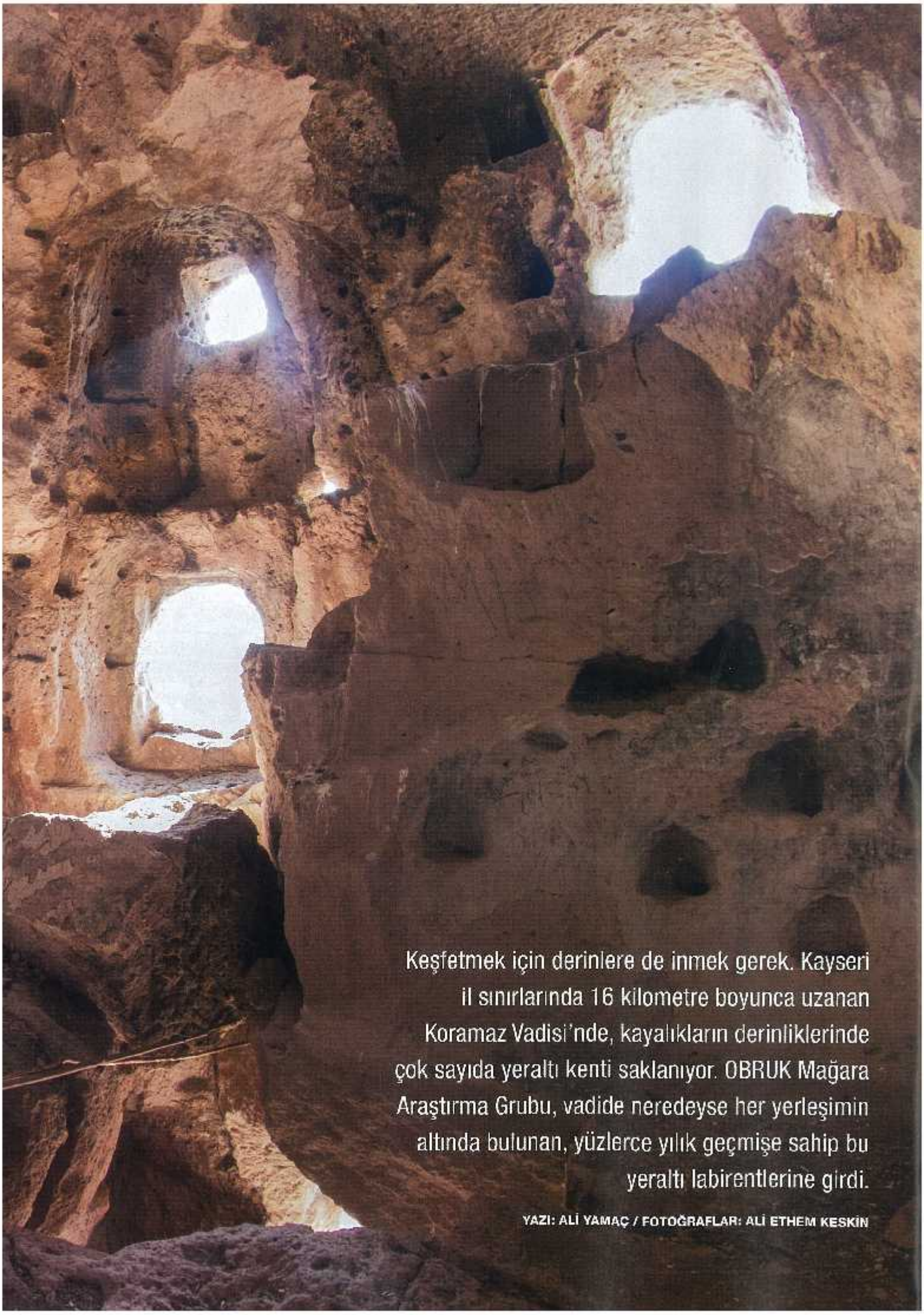
EK: EN GÜZEL KIŞ YÜRÜYÜŞ ROTALARI

KORAMAZ VADİSİ / KAYSERİ

Sır kentler

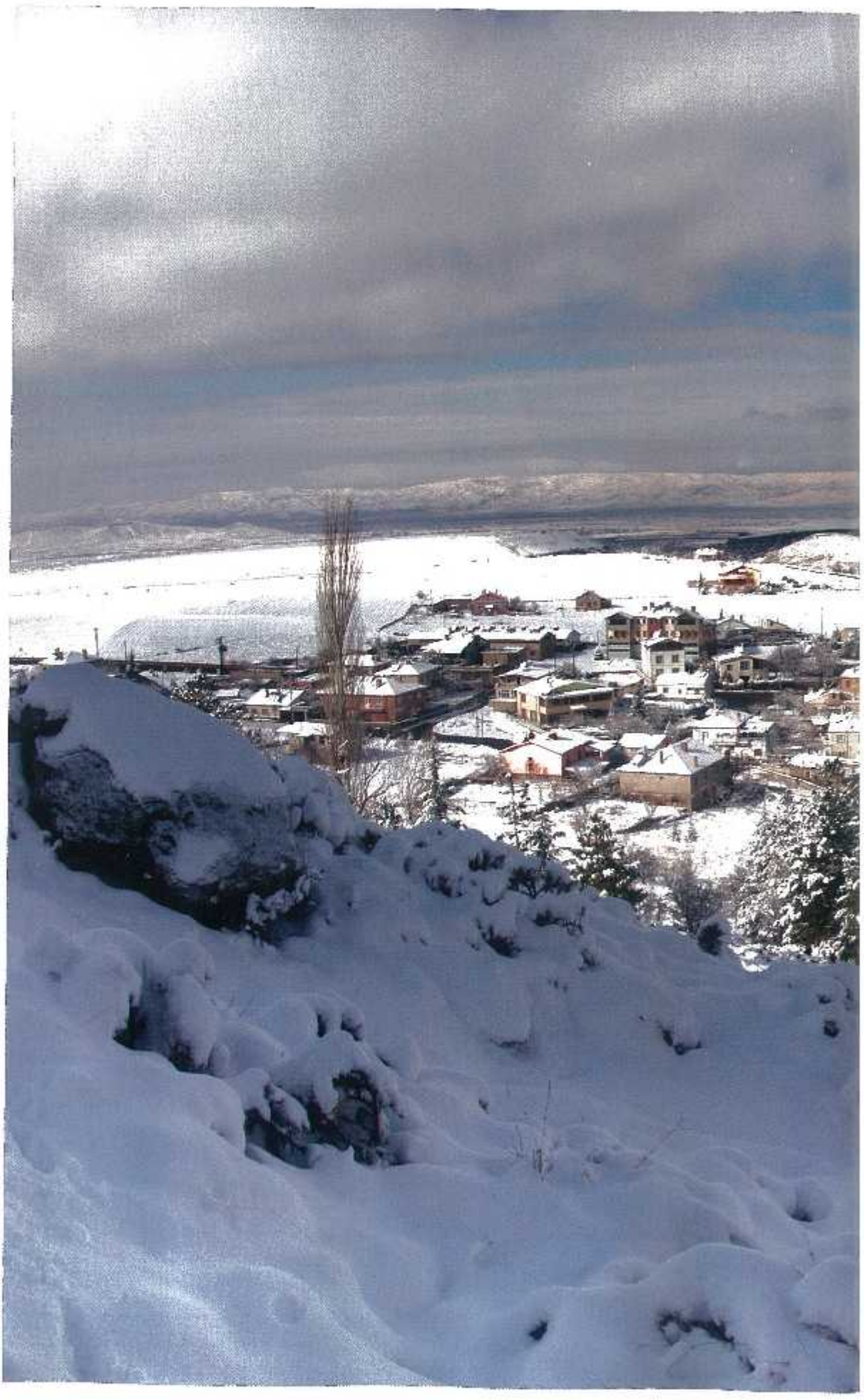

Özlüce (eski adıyla Vekse) Mahallesi'nde, Koramaz Vadisi'nin kayalık duvarlarında bulunan sayısız antik yerleşim aradan geçen yüzyıllar içinde güvercinliklere dönüştürülmüş. Üç kata yayılan ve onlarca odası olan yapı da bunlardan biri.

Keşfetmek için derinlere de inmek gerek. Kayseri il sınırlarında 16 kilometre boyunca uzanan Koramaz Vadisi'nde, kayalıkların derinliklerinde çok sayıda yeraltı kenti saklanıyor. OBRUK Mağara Araştırma Grubu, vadide neredeyse her yerleşimin altında bulunan, yüzlerce yılık geçmişe sahip bu yeraltı labirentlerine girdi.

YAZI: ALİ YAMAÇ / FOTOĞRAFLAR: ALİ ETHEM KESKİN

BEYAZ VADİ

Vekse'nin doğusunda, kayalık bir sırtın zirvesinde bulunan ve ismi bilinmediği için, OBRUK Mağara Araştırma Grubu tarafından "Vekse Kaya Kilisesi No 1" olarak emanterlenen yapının önündeki manzara. Koramaz Vadisi'nin kış güzelliğini gözler önüne seriyor.

Turan (eski adıyla Dimibre) Mahallesi, kaya heyelanları nedeniyle harap olmuş ve terkedilmiş taş evler ve kaya yerleşimleriyle dolu.

Sürünerek ilerlediğimiz dehlizin genişliği 62 santimetre, yükseklik ise sadece 33 santimetre. Bu ölçüleri gayet iyi biliyoruz, çünkü sürünürken bir yandan da her istasyonda ölçüm yapıyor ve pusula kullanıyoruz. Kafalarımızdaki kasklarla bu dehlize sığamadığımız için artık onları çıkartıp önümüzden iterek ilerlemek zorundayız çünkü dehlizi aydınlatan yegâne ışık kaynağımız kasklarımıza takılı fenerlerimiz...

Hem ölçümleri yazdığım defteri, hem de kaskı beraberce itmek ve bir yandan da sürünmeye devam etmek gitgide zorlaşıyor. Son "kapı taşı"ndan sonra başlayan bu tünel tam 44 metredir devam ediyor. En kötüsü, bu tünelin bir odaya açılmadan ansızın tıkanarak bitmesi olur, çünkü o zaman tüm bu 44 metreyi geri geri sürünmek zorunda kalacağız. Daha da beteri, yaklaşık dört buçuk saattir bu yeraltı labirentinde ölçüm alıyor, haritalama yapıyoruz, ama yeraltına girdiğimiz ilk noktanın şu anda nerede kaldığına dair en ufak bir fikrimiz bile yok.

OBRUK Mağara Araştırma Grubu olarak

"Velıse Kaya Kilisesi No 1", tüm Koramaz Vadisi'nin en büyük ve en sağlam kalmış kaya kilisesi.

Kayseri ilinin doğusundaki Koramaz Vadisi'nde bir diğer yeraltı şehrini ölçüyoruz ve bu işi tam tamına dört yıldır yapıyoruz. Dört yıl önce Kayseri Büyükşehir Belediyesi ve ÇEKÜL Vakfı ile "Kayseri Yeraltı Yapıları Envanteri" projesini imzaladık. O tarihten bu yana bölgede daha önce hiç araştırılmamış sayısız yeraltı şehrini ve kaya yerleşimini tespit ettik, ölçtük ve haritaladık.

Öte yandan, yıllardır tüm Kayseri'de sürdürdüğümüz bu projenin şimdiye dek karşılaştığımız en zor kısmı Koramaz Vadisi'ydi. Zorluğu, bu vadideki yeraltı şehirlerinin daracık tünellerinden kaynaklanmıyordu; onlara zaten alışmıştık. Zorluk, Koramaz Vadisi'ndeki kaya yerleşimlerinin yoğunluğuydu. Aynı kayalık duvara alttı üstlü kazılmış ve tarihleri binlerce yıla uzanan yüzlerce kaya yapısını, birini bile atlamadan, tek tek ölçüp haritalamak zorundaydık.

Kapadokya, tüm Anadolu'nun volkanik aktivitesi en yoğun bölgesi. Yaklaşık 11 milyon yıl önce faaliyete geçen yanardağların püskürttüğü kayaçlar bölgeye inanılmayacak kalınlıkta volkanik kaya yığmıştı. Yanardağ deyince

aklınıza sadece Erciyes ve Hasandağ gelmesin, Kapadokya'da küçüklü büyüklü yüzlerce volkan konisi olduğu biliniyor. Türkiye'nin en önemli jeologlarından Prof. İhsan Ketin yıllar önce yaptığı bir araştırmada sadece Erciyes civarında 69 farklı volkan tespit etmişti. Tüm bu yanardağların milyonlarca yıl boyunca püskürttüğü bu yumuşak kayaç, yüzeyde akan nehirlerin aşındırmasıyla derin ve uzun vadileri oluşturdu. Bu vadilerin dik duvarları da yüzyıllar boyunca bu bölgede yaşayan insanlar tarafından kazıldı. Kayaların içine evler, ahırlar, güvercinlikler, savunma yapıları ve kiliseler inşa edildi.

VADİYE TUTUNMUŞ YAŞAMLAR

"Türkiye'nin en güzel vadilerinden birisi..." Bu cümleyi daha önce ne kadar çok okudunuz, değil mi? Türkiye'nin doğusundan batısına sayısız vadi "en güzel"dir. Doğası, ağaçları ve dereleri ile tüm Türkiye coğrafyası güzel vadilerle doludur, ama bazı vadiler güzelden de öte değerlidir. Ihlara Vadisi bunlardan biridir. Evet, küçük deresi, vadisindeki ağaçları ve doğası ile çok güzeldir, ama aynı zamanda, kayalık duvarlarına kazılmış onlarca kilisesiyle de önem taşır.

Doğudan batıya, Koramaz Dağı'ndan Kayseri'nin kuzeyine dek 16 kilometre uzanan

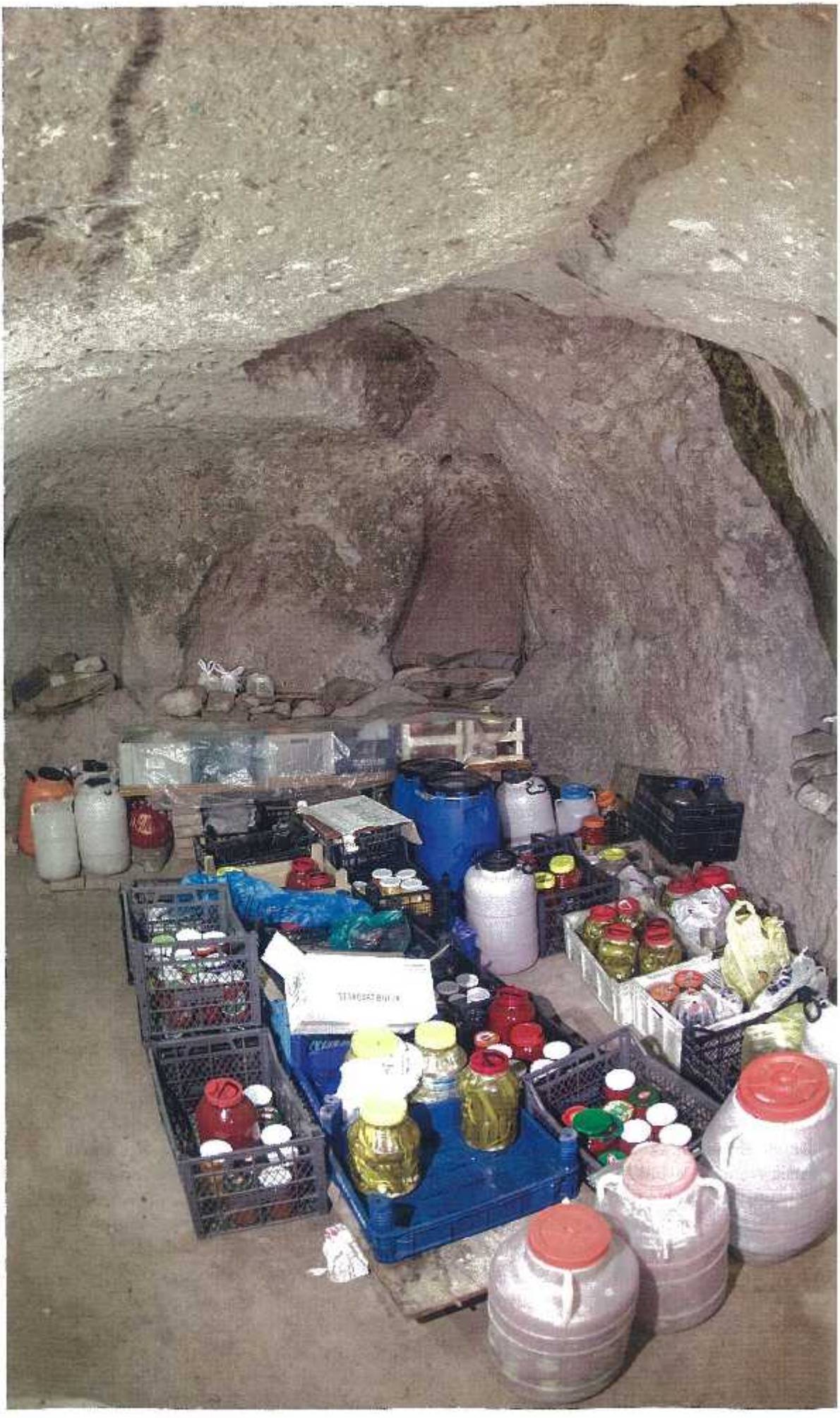

Bağpınar (eski adıyla Isbıdın) Mahallesi'nin hemen dışındaki kayalık bir yamaçta bulunan kaya kilisesindeki freskler yoğun tahribata rağmen hâlâ görülebiliyor (solda). Bölgede yüzyıllardır devam eden mimari gelenekte üst katın ahşap kirişlerinin ağırlığını alt kattaki kesme taştan yapılmış beşik tonoz taşıyor. Ancak bu yapılar günümüzde terk edilmiş durumda. Koramaz Vadisi'nin mahallelerinin sakinleri artık büyük şehirlere göç ediyor (sağda).

Koramaz Vadisi de Türkiye'nin önemli vadilerinden biri. Değeri sadece doğal güzelliklerinden, derelerinden, vadinin her tarafında yetişen, bazıları endemik bitkilerden kaynaklanmıyor. Bu vadi, Ağırnas'tan Dimitre'ye (Turan), oradan Gesi'nin Vekse (Özlüce) ve Melikgazi'nin Isbıdın (Bağpınar) yerleşimlerine dek ulaşan güzergâhı boyunca sayılamayacak kadar çok antik kaya yerleşimine de ev sahipliği yapıyor. Koramaz Vadisi, kelimenin tam anlamıyla, kayalara oyulmuş yerleşimlerle dolu.

Pek çok kaynakta, "Mimar Sinan'ın doğduğu yer" olarak belirtilen Ağırnas, Koramaz Vadisi'nin doğuya doğru en uç noktası, bir anlamda buradaki başlangıcı. Mahallenin evlerinin altı birbirlerine bağlı bir yeraltı şehri kompleksi ile örülü durumda. Bu da Ağırnas'ta en az bin yıldan bu yana yerleşim bulunduğunu düşündürüyor. Öte yandan, 500 metre doğuda bulunan Koramaz Vadisi'nin duvarları da kaya yerleşimleriyle dolu. Çalışmalarımız sırasında bu kayalık duvarda tam 154 yapıyı ölçtük ve haritaladık. Bunların arasında Roma kaya mezarları da vardı. Tüm bu yapılar, Ağırnas sakinlerinin en az bin yıldan çok daha uzun bir zamandır burada yaşadığının bir kanıtı diyebiliriz.

Koramaz Vadisi, Ağırnas'tan dört kilometre

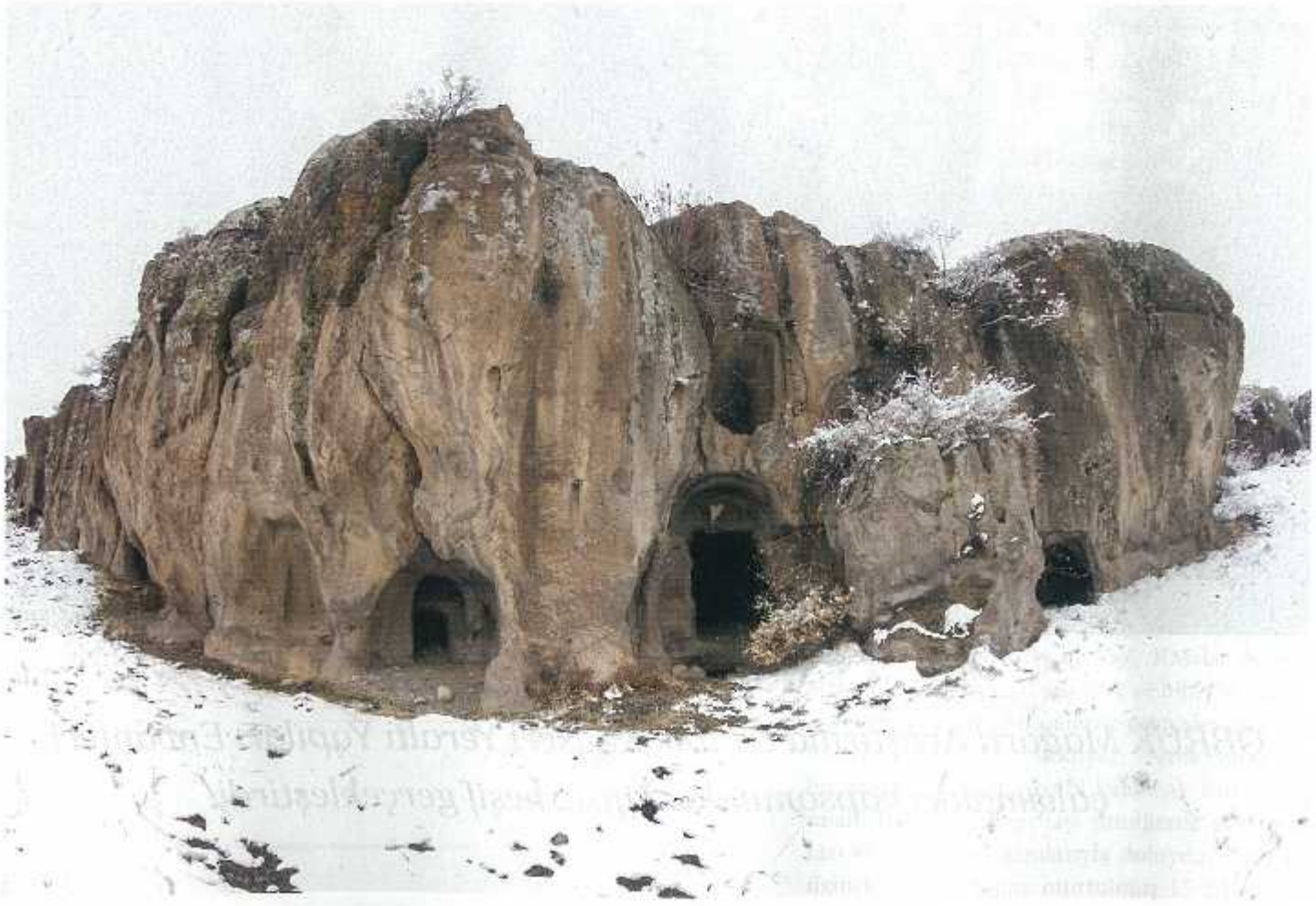
Kayalara oyulmuş mekânlar kiler olarak kullanmaya çok uygun. Vekseli bir aile de yiyeceklerini evlerinin altındaki kaya yerleşiminde saklıyor (sağda). Subaşı Köyü'nün 400 metre batısında bir kaya kilisesi ve etrafında yine kayalara oyulmuş sayısız yapı bulunuyor (karşı sayfada).

Koramaz Vadisi'nin kayalıklarının içine yüzyıllar boyunca evler, ahırlar, güvercinlikler, savunma yapıları ve ibadethaneler kazıldı.

sonra Dimitre'ye ulaşıyor. Bu noktada vadi duvarındaki kaya yerleşimleri Ağırnas ile karşılaştırılamayacak kadar fazla. Bunun temel nedenlerinden biri, Ağırnas'tan farklı olarak, Dimitre sakinlerinin yakın zamana dek bu kayalara oyulmuş yapılarda yaşamaları. Köy, kaya çökmeleri dolayısıyla yaşanmaz hale gelince, 50 yıl kadar önce 500 metre kadar güneye, platonun üzerindeki düzlüğe taşınmış.

Tam eski Dimitre'de bir çöküntüden içeriye girip kayalara oyulmuş odaları ölçmeye hazırlanırken ziyaretimize gelen, yaşlı bir yöre sakini bize "orası rahmetli halam Dudu'nun evi, benim çocukluğum orada geçti" demez mi? Peki, Dudu Hanım'ın altı odalı ve birbirlerine tünellerle bağlı evini ölçerken bulduğumuz iki tane devasa, yeraltı şehirlerinde görülen ve tünelleri düşmana karşı korumak için kullanılan "kapı taşı"nın bu evin içinde ne işi var? Olasılıkla, Dudu Hanım ve ailesi, kendilerinden yüzlerce yıl önce ve başka bir amaçla kazılmış bir yapıyı mesken edinmiş ve kendi ihtiyaçları doğrultusunda değiştirmiş. Kapadokya'da sıklıkla rastlanan bu uygulama, kayalara kazılmış bu yapıların ilk inşa tarihini belirlemeyi de imkânsız hale getiriyor. Kiliseler daha sonra güvercinlik oluyor veya Roma kaya mezarları mesken haline geliyor. Ya da meskenler ahıra, ahırlar depolara dönüşüyor. Duvarlar yıkılıp yeni odalar açılıyor veya odaların içinde duvarlar örülüyor. Binlerce yıldır kayaların içinde yaşamanın süregelen geleneği bu.

Koramaz Vadisi'nin Dimitre'den bir sonraki durağı ise Vekse (Özlüce). Vekse, vadinin en ufak mahallesi. Öte yandan, Dimitre'den farklı olarak bu yerleşim yüzyıllardır şu anda bulunduğu yerde yaşamını sürdürmüş. Vekse, Koramaz Vadisi'nin güney yamacında kurulu. Vadinin karşı yamacı yaklaşık 10 metre

OBRUK Mağara Araştırma Grubu, Kayseri Yeraltı Yapıları Envanteri çalışmaları kapsamında sayısız keşif gerçekleştirdi.

Dimitre Köyü'nün kaya yerleşimlerinde yüzyıllar boyu kullanılan yuvarlak kapı taşları hâlâ sapasağlam duruyor (solda).

yüksekliğinde, boydan boya bir duvar gibi uzanan kırmızı renkli volkanik kayaçla kaplı. Bu kayalık duvardaki sayısız kaya yerleşiminin pencere ve kapı deliklerinden esinlenen Vekseliler buraya "Yedi Delikler" ismini vermiş. İlk gün bu kayalık duvarı araştırıp üç farklı kaya kilisesini ölçtükten sonra Vekse'nin muhtarı ile yerleşimi tekrar gezdik. Bize, bir rehberiniz olmadan bulunması ve görülmesi pek mümkün olmayan sayısız yapı ve mimari öğe, işleme gösterdi. Mahalle birbirinden güzel eski evlerle dolu. Çoğu bugün terk edilmiş olsa da Vekse'nin dar sokaklarını dolaşırken her köşede yüzlerce yıllık bir geçmişi hissedebiliyorsunuz. Bununla birlikte günümüzdeki yaşantıdan hemen hemen hiçbir iz bulamıyoruz.

Yerleşim neredeyse tamamen terk edilmiş gibi. Namaz saati merak edip kafamızı şöyle bir caminin içine doğru uzatıp bakıyoruz. İçeride sadece dört kişinin olması, nüfusun "yoğunluğunu" da gösteriyor. Bize rehberlik edecek muhtarı Kayseri'den bizzat alıp buraya biz getirmiştik. Kendisine "nerede bu mahallede yaşayanlar" diye sorduğumuzda burasının günümüzde adeta bir yazlık gibi kullanıldığını anlatıyor: "Herkes şehirde, apartmanlarda yaşamayı tercih ediyor."

Vekse'yi dolaşırken muhtara "karşı vadideki kaya yerleşimlerinde hiç yeraltı şehri veya kapı taşı olan bir tünel var mı" diye soruyoruz. Muhtar "karşı vadide hiç yok, buradaki yegâne yeraltı şehri benim evin altında" diye yanıtlıyor.

Gerçekten de muhtarın yüzyıllık evinin bodrumundan girilen bir dehliz büyük bir yeraltı odasına, ardından da birbirine tünellerle bağlı bir yeraltı şehrine bağlanıyor. Muhtarın ailesi tarafından bugün bir kiler veya soğuk hava deposu olarak kullanılan bu yeraltı şehrinde aklınıza hangi yiyecek geliyorsa mevcut. Kasalar dolusu elma, bidonlar dolusu salatalık ve biber turşusunun yanı sıra, yine bidonlarda peynirler dizilmiş tüketilecekleri günü bekliyor. Yerde yatan ve bir zamanlar tünel girişini kapamak için kullanılan devasa bir kapı taşı şimdilerde evin masası ve üstü elma kasalarıyla doluydu. Ama en ilginci, yerdeki kuma oturtulmuş 15-20 armut.

Dimitre Köyü'nde kayaya oyulmuş devasa salonun yapılış amacı henüz belirlenemedi.

Sorduğumuzda muhtar: "Onlara taş armudu denir. Ham iken toplar, bu şekilde saklarız. Bahar geldiğinde inanılmaz sulu ve lezzetli olurlar. Mayıs ayında gelin, tadına bakarsınız."

Vekse, tarımsal açıdan çok zengin. Vadideki diğer yerleşimlerden farklı olarak burada vadinin her iki yamacı da teraslanmış ve meyve sebze tarımı yapılıyor. Vekselilerin "kama" dedikleri bu teraslarda yapılan tarım bugün eskiye oranla hayli azalmış olsa da hâlâ devam ediyor. Öte yandan, vadideki doğal bitki örtüsü de yörede yaşayanlara farklı lezzetler sunuyor. Ceviz ve kuşburnu dışında yöreye özgü "gilaburu" da bunlardan biri. Suyu tüm Kayseri'de sevilen ve yaygın olarak tüketilen bu bitki, Koramaz Vadisi'nin bir diğer doğal değeri.

YÜZYILLARIN MİRASI

Ağırnas, Dimitre ve Vekse gibi kendisinden önce gelen tüm yerleşimlerin aksine Isbıdın, bugünkü adıyla Bağpınar Mahallesi, Koramaz Vadisi'nin kuzey yamacına kurulmuş. Hem yerleşimin etrafında, hem de karşı kayalık yamaçta yine sayısız kaya yerleşimi mevcut. Ama bu yapıların biri çok özel: 300 metre kadar güneybatıda, vadiyi geçen köprünün yanındaki kayalık sırtta bulunan küçük bir kaya kilisesi Kayseri'de şimdiye dek rastladığımız en güzel freskleri barındırıyor. Gerçi, bölgenin her noktasında rastladığımız yoğun defineci faaliyeti bu kaya kilisesinde de onarılamaz izler bırakmış, ama hiç olmazsa bazı freskler hâlâ görülebilir durumda. Kilisenin etrafında bulunan kayalara oyulmuş ve bir kısmı çökmüş, bazıları ise tahrip edilmiş diğer yapılar ise bize buranın 1000 yıl kadar önce dini bir yapı kompleksi olduğunu gösteriyor.

Osmanlı Devleti'nin önemli bir sancağı olan Kayseri'nin tahrir kayıtları 600 yıl öncesine dek uzanıyor. Dolayısıyla 1500'lü yıllardan bu yana Koramaz Vadisi'ndeki tüm bu yerleşimlerde yaşayan nüfusu biliyoruz. 1830 yılından sonraki kayıtlar ise çok daha kapsamlı. O yıllarda Ağırnas, Dimitre, Vekse ve Isbıdın köylerinde temel eğitim veren okullar var. Çocukları için bundan fazlasını isteyen aileler ise onları Kayseri'ye ve İstanbul'a gönderiyor. Hem eğitim için gidenlerin şehirlerde kalmaları, hem de köylerin zengin eşrafının şehirlere göçmesi sonucu köyler

Koramaz Vadisi'nin birçok yerinde bulunan, "kama" adı verilen teraslarda meyve sebze yetiştiriliyor. Kamalara kış aylarında ise beyaz bir sessizlik hâkim (üstte). Tarihi yüzlerce yıl öncesine dayanan Vekse Köyü'nün sokakları halk mimarisinin birbirinden güzel örneklerini barındırıyor (altta).

boşalmaya başlıyor. Eski kayıtlar, 19. yüzyılda Kayseri'de yaşayan zengin Hıristiyanların köylerdeki eski evlerini, yazın geldikleri birer sayfiye evi olarak kullandıklarını belirtiyor.

Başka yerlere göç etmiş olsalar bile, bu köylerin eski sakinlerinin gönüllerinin hep burada olduğuna dair belgeler var. İstanbul'da yaşayan Vekseliler tarafından kurulan Vekse Yardım Derneği'nin 1890'lı yıllarda köyün sokaklarına kaldırım döşettiğini, çeşmeler yaptırdığını ve Koramaz Vadisi'nde, değirmenin yanında bulunan ve bugün de kullanılan taş köprüyü inşa ettirdiğini biliyoruz.

Ne yazık ki, bugün bu mahallelerin çoğunun nüfusu 1800'lü yıllardakinin yarısından bile daha az. Ufak bir kesim dışında kimse tarihi binyıllarla ölçülen bu yerleşimlerle ilgilenmiyor, eski yapılar kaderlerine terk ediliyor. Bu durum ne yazık ki insanın içini burkuyor. Tek avuntumuz yaptığımız çalışmayla bu yapıları haritalayarak ve fotoğraflayarak belgeliyor olmamız. Ardından Kayseri'nin bir başka vadisini keşfetmek üzere Koramaz'dan ayrılıyoruz... ●